

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 8 2 ● 2009

Een zeldza

● Kwak. Foto: Jankees Schwiebbe.

ZELDZAME VOGEL GEVANGEN.

De heer J. van Homschooten alhier heeft dezer dagen een kwak gevangen. Deze vogel, die ook wel blauwe kwak of nachtreiger genoemd wordt, is in ons land zoo goed als uitgestorven. Vroeger jaren was deze soort zeer talrijk in laagveenmoerassen. Het dier is naar „Artis” opgezonden.

● Helderse Courant, dinsdag 5 juni 1934.

In 1934 werd in het Zwanenwater een kwak waargenomen. Daar werd naar de huidige normen weinig zachtzinnig mee omgesprongen.

In 1892 liet voormalig jachtopziener van het Zwanenwater Hendrik (Hein) Bleijendaal (1860-1949) aan de uit Den Haag afkomstige ornitholoog en vice-president van het gerechtshof aldaar Hendrik Willem de Graaf (1823-1911) weten: ‘Broedt (er) niet maar ik meen er wel eens een te hebben gezien’ (De Graaf 1892). Bleijendaal doelde hier op het voorkomen van de kwak in zijn gebied. Deze kleine reigerachtige en broedvogel van de meer uitgestrekte moerasgebieden broedde in de 19e eeuw nog in een aantal grotere kolonies in ons land. Door droogmakerijen en het rapen van de eieren was de soort omstreeks 1900 al vrijwel geheel verdwenen. Wat resteerde waren enkele kleine kolonies die vaak ook maar een tij-

delijk karakter hadden. De kwak was zeldzaam geworden. Een dergelijke zeldzaamheid werd, aldus de Helderse Courant van dinsdag 5 juni 1934, door Jachtopziener (Jan) van Honschooten (1895-1980) gevangen en vervolgens naar Artis opgezonden.

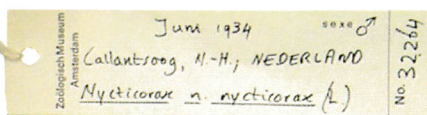
Dat het met deze kwak om iets bijzonders ging, kan ook worden opgemaakt uit de rubriek ‘Goed nieuws’ in een uitgave van de Levende Natuur van het zelfde jaar. Niemand minder dan Jac. P. Thijsse (1865-1945) meldt hierin aan de geïnteresseerde lezer: ‘Op het Zwanenwater is een kwak waargenomen, buiten alle twijfel een kwak. Nog geen tweehonderd jaar geleden nestelden de kwakken in

groot aantal in de plassen en moerassen in Zuid-Holland, vooral in de omgeving van Zoetermeer. Door inpoldering zijn ze verdwenen, maar een heel dun draadje verbindt toch nog het heden aan het verleden en eigenlijk hebben wij wel steeds de hoop gekoesterd, dat hier of daar een enkele kwakkenfamilie zou kunnen huizen. Er zijn zelfs jongen gezien. Nu is het Zwanenwater een van onze strengst afgesloten vogelbroedplaatsen, van groote uitgestrektheid en uitmuntende begroeiing. De kwakken zouden geen betere plaats kunnen vinden, om veilig te broeden en weer tot nieuwen bloei te geraken.’

Dat bleek een iets te optimistische beoordeling van wat zich feitelijk had voorgedaan. In oktober 1934 reageerde de veelzijdige ornitholoog François Haverschmidt (1906-1987) in een uitgave van Ardea op het artikel van Thijsse met het volgende: ‘Op een avond in de laatste week van mei 1934 werd in het Kooibos bij Callantsoog een kwak, die in een der bomen wilde neerstrijken, aangeschoten. Het dier was slechts licht gewond aan een

amheid

in de jaren dertig van de vorige eeuw

- De Kwak uit 1934 gefotografeerd op 4 februari 2009 in het Zoölogisch Museum te Amsterdam. Foto: Tineke Prins, ZMA.
- Kaartje gebonden aan de Kwak uit 1934. Foto: Tineke Prins, ZMA.

der vleugels en werd in leven gelaten en naar Artis te Amsterdam gebracht. Na enige tijd stierf de vogel daar en bevindt zich thans in een particuliere verzameling. Het was een adulte man. Een volkomen onjuiste weergave van deze feiten verscheen in de *Levende Natuur* jaargang 39 blz. 99.'

Afgaande op Haverschmidt betrof het dus een solitaire vogel, die als dagroestplaats de eendenkooi aan de noordoostzijde van Callantsoog had uitgezocht (atlasblok 14-32-15). Wel precies de voorkeursbiotoop van een kwak: een moerasbos met een meertje en een brede sloot er omheen. Overigens deed zich in 1934 in Nederland een zeer kleine influx van kwakken voor, terwijl de soort toen al vele jaren niet meer was waargenomen. Dat vond Thijsse 'wel goed nieuws'. Geprikkeld door dit alles heb ik in het Stadsarchief van Amsterdam de Artisregisters onder de loep genomen. De feiten waren snel gevonden, want in het morgenrapport van Artis van zondag 3 juni 1934 trof ik onder het kopje ingekomen: '1 *Nycticorax nycticorax*, levend

geschonken (door) Jonkheer J.H.F. van de Poll, de eigenaar van het Zwanenwater. Vogel gevangen op 't Zwanenwater te Callantsoog door Jachtopziener van Honschooten. Naar Artis gebracht door den Heer A. Burdet, Lindenheuvel Overveen, met verzoek om bericht bij sterfgeval, en laten opzetten van 't dier door den Heer Steenhuizen, voor schenking van de Heer Burdet.' Het sterfgeval vond plaats op maandag 11 juni, aldus het morgen-rapport van die dag. Dat de kwak slechts licht gewond zou zijn aan één van de vleugels, zoals Haverschmidt vermeldt, valt hiermee overigens te betwijfelen. In ieder geval werd de vogel voor de heer Burdet in depot gelegd en uiteindelijk door Steenhuizen geprepareerd. De betreffende heer was niemand minder dan de bekende vooroorlogse, uit Zwitserland afkomstige vogelfotograaf, allereerste Nederlandse vogelfilmer en persoonlijk vriend van Jac. P. Thijsse, Adolphe Burdet (1860-1940). Paul Louis Steenhuizen was één van de grondleggers van de vogelfotografie in Nederland en de huispreparateur van Artis Natura Magistra.

Overigens was het Jan P. Strijbos (1891-1983) die de vogel nog in levende lijve had waargenomen en er vier foto's van wist te maken. Van deze foto's zijn de negatieven bewaard gebleven in het Nederlands Fotomuseum te Rotterdam. De bewuste kwak heeft zich dus mogen verheugen op een warme belangstelling van nogal wat grote vooroorlogse vogelaars, al is de afloop fataal geweest. Zo waren dus de lotgevallen van een zeldzaamheid in de jaren dertig van de vorige eeuw. Nu nog nauwelijks voor te stellen, maar toen heel normaal.

Resteerde nog één vraag: waar was de geprepareerde kwak gebleven? Met enige hulp van Ruud Vlek en Kees Roselaar kwam het lijk binnen 24 uur letterlijk uit de kast. Thans rust dat onder nummer 32264 al vele jaren als balg in een lade van het Zoölogisch Museum te Amsterdam.

De volgende kwak in het Zwanenwater liet (heel verstandig) ruim een halve eeuw op zich wachten. Pas op 12 mei 1988 werd weer een individu ter plaatse waargeno-

● Juveniele kwak. Foto: Jankees Schwiebbe.

men (N. Dijkstra). Een jaar later, op 9 mei 1989 vertoonde er zich weer één (E. Menkveld). Op 3 juni 1995 nam men een overvliegende vogel waar (R. Struijk en J. Wit) en op 18 en 19 juni 2000 verbleef een tweedejaars vogel twee dagen in het Reigerbos (beheermedewerkers Natuurmonumenten). Behoudens het geval van juni 2000 is het onbekend of het bij de waarnemingen in 1988, 1989 en 1995 om eerstejaars, tweedejaars of adulte vogels ging, maar feitelijk is dit niet zo belangrijk. Er waren andere tijden aangebroken en de vogels hadden deze keer hun bezoek aan het Zwanenwater overleefd. Uit het Kooibos is mij slechts één waarneming van een kwak bekend en wel van een juveniel exemplaar ter plaatse op 11 augustus 2005 (H. van den Heuvel). Uit de diverse ter beschikking staande bronnen wordt niet geheel duidelijk waar de vogel nu precies gevangen of geschoten is: het Zwanenwater of het Kooibos. Thijsse spreekt van het Zwanenwater.

Ook het morgenrapport van Artis van 3 juni 1934 spreekt van het Zwanenwater, waar de vogel gevangen zou zijn. Haverschmidt heeft het echter over het Kooibos. Of de foto's van Strijbos een nog in vrijheid in het Zwanenwater foeragerende, in de eendenkooi roestende of al aangeschoten vogel tonen moet uit de opnamen in Rotterdam blijken. Beide gebieden waren in die tijd in het bezit van de N.V. Zwanenwater ofwel de adellijke familie Van de Poll, die tot de overname door Natuurmonumenten in december 1972 eigenaar van het Zwanenwater was. Het Kooibos ging over in de handen van Staatsbosbeheer. Het label aan de balg van de Kwak in het ZMA houdt de waarheid precies in het midden en heeft het over Callantsoog.

Met dank aan Ruud Vlek voor zijn advies en informatie en Kees Roselaar (ZMA) en Tineke Prins (ZMA) voor hun zeer welwillende medewerking.

Bronnen

- DE GRAAF, H.W., 1892. Vogelfauna van Callantsoog. Handschrift, archief Naturalis, Leiden.
- HAVERSCHMIDT, FR., 1934. Een Kwak (*Nycticorax nycticorax* L.) in Noord-Holland. *Ardea* 23: 210.
- NATURA ARTIS MAGISTRA 1934. Morgenrapport No. 34, 3 juni 1934 en morgenrapport No. 42, 11 juni 1934. In: Morgenrapporten der Diergaarde 1845-1940 (inventarisnr. 1509), Archief Koninklijk Zoologisch Genootschap Natura Artis Magistra. Stadsarchief Amsterdam, toegangsnummer 395.
- STRIJBOS, J.P., 1934. Foto-archief, nummerbeschrijving 401698, negatiefnummers 7910-7913. Nederlands Fotomuseum, Rotterdam.
- THIJASSE, J.P., 1934. Goed nieuws. *De Levende Natuur* 39: 99.
- VOOUS, K.H., 1995. In de ban van vogels. Uitgeverij Scheffers, Utrecht.

Dan van Lunsen
Kruiszwijn 1353
1788 LM Julianadorp
d.van.lunsen@quicknet.nl